

Socioemocionalni razvoj djece u jednoroditeljskim obiteljima

Juraković, Tajana

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:366785>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-05**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Tajana Juraković

Socioemocionalni razvoj djece u jednoroditeljskim obiteljima

ZAVRŠNI RAD

Mentorica doc. dr. sc. Daniela Šincek

Osijek, 2015.godina

SADRŽAJ:

UVOD	1.
1. JEDNORODITELJSKE OBITELJI	2.
1.1. Uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji	3.
1.2. Stavovi društva prema jednoroditeljskim obiteljima	5.
2. SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ	6.
2.1. Socijalni razvoj	7.
2.2. Emocionalni razvoj	8.
2.3. Utjecaj (jednoroditeljskih) obitelji na socioemocionalni razvoj	9.
3. JEDNORODITELJSKE OBITELJI U REPUBLICI HRVATSKOJ	14.
4. ZAKLJUČAK	18.
5. LITERATURA	19.

SAŽETAK:

Razdoblje u kojem živimo obilježeno je brzim i mnogobrojnim društvenim promjenama koje imaju utjecaja i na obitelj koja mijenja svoju ulogu i strukturu kako bi se prilagodila zahtjevima društva u kojem funkcionira. Jedna od posljedica društvenih promjena je porast broja jednoroditeljskih obitelji. Jednoroditeljske obitelji nisu jedinstvena sociološka kategorija što otežava njihovo definiranje. U literaturi se navodi da se jednoroditeljske obitelji javljaju kao alternativa tradicionalnoj obitelji koja je u svim društvima još uvijek brojčano nazastupljeniji oblik obitelji, ali više ne i jedini oblik uređenja obitelji. Radom se željelo istražiti kakve posljedice odrastanje u jednoroditeljskim, samohranim, obiteljima ima na socijalni i emocionalni razvoj djeteta. Iako većina istraživanja ističe negativan utjecaj odrastanja samo s jednim roditeljem (najčešće s majkom) na djetetov socijalni i emocionalni razvoj, taj odnos nikako nije jednostavan i jednostran kako se na prvi pogled čini. Problem je u tome što većina istraživanja zanemaruje moguće posredne utjecaje poput ekonomske situacije, količine podrške koju okolina pruža samohranom roditelju, da li je roditelj samohran po svom izboru, itd., a koji bi uz samu strukturu obitelji mogli utjecati na djetetov socio-emocionalni razvoj. Djeca nemaju mogućnosti izbora okolnosti u kojima će odrastati, a kvalitetno, poticajno obiteljsko okruženje u djetinjstvu predstavlja važan prediktor uspješnog socijalnog i emocionalnog razvoja, važniji i od same obiteljske strukture u kojoj odrastaju.

Ključne riječi:

Obitelj, jednoroditeljske obitelji, samohrani roditelji, socio-emocionalan razvoj

ABSTRACT

The period in which we live is marked with fast and numerous social changes which affect the family that is changing, its role and structure, so it can adjust to the demands of the society in which it functions. One of the consequences of social changes is the increase of single-parent families. Single-parent families are not a unique sociological category, which makes them hard to define. Literature suggests that single-parent families arise as an alternative to the traditional family which is still the most common family form in all societies, but is no longer the only type of family constitution. The goal of this paper is to explore which consequences growing up in single-parent families has on social and emotional development of a child. Although most research highlights the negative effect of growing up with only one parent (most often the mother) on child's social and emotional development, that relation most certainly is not as simple and one-sided as it may seem at first. The problem is that most research ignores the possible indirect effects like the economic situation, the amount of support that the environment gives to the single parent, whether a parent chose to be single etc., and which could affect the child's social and emotional development along with the structure of the family. Children do not have the possibility to choose circumstances in which they will grow up, and high-quality and encouraging family surroundings in childhood present an important predictor of a successful social and emotional development, even more important than the family structure in which they grow up.

Key words

Family, single-parent families, single parents, social and emotional development

UVOD:

Razdoblje u kojem živimo obilježeno je brzim i mnogobrojnim društvenim promjenama koje imaju utjecaja i na obitelj koja mijenja svoju ulogu i strukturu i na taj način se prilagođava zahtjevima društva u kojem funkcionira. Posljedice toga su da sve manje ljudi sklapa brakove, prisutan je pad nataliteta i problemi neplodnosti, dolazi do povećavanja dobi prilikom sklapanja prvog braka, javlja se sve veća sklonost parova kohabitacijama, sve se više odgađa dob rađanja prvog djeteta, bilježi se povećanje broja rastavljenih brakova, raste broj djece koja se rađaju izvan braka, a prisutna je i sve češća zaposlenost žene i majke. Sve ovdje navedene promjene utječu na sliku tradicionalne obitelji u kojoj su majka i otac u braku i žive u istom kućanstvu sa svojom biološkom djecom te ju sve više zamjenjuju slike obitelji s jednim roditeljem i djecom. Jednoroditeljske obitelji nisu jedinstvena sociološka kategorija što otežava njihovo definiranje. U literaturi se navodi da se jednoroditeljske obitelji javljaju kao alternativa tradicionalnoj obitelji koja je u svim društvima još uvijek brojčano najzastupljeniji oblik obitelji, ali više ne i jedini oblik uređenja obitelji.

Obitelj može biti različitog oblika no ona i dalje predstavlja najznačajniju zajednicu za dijete. Utjecaj obitelji na dijete je nedvojbjen. On je najjači tijekom ranog djetinjstva, djetetovim odrastanjem slabi, ali nikada ne prestaje. Obiteljski utjecaji oblikuju cjelokupnu djetetovu osobnost. Dijete iz obitelji preuzima osnove za funkcioniranje na svim područjima života. Obiteljsko okruženje utječe na izgrađivanje moralnog, intelektualnog, pa tako i socijalnog i emocionalnog kapaciteta djeteta. U ostvarivanju ovih funkcija obitelj ima veliku ulogu i odgovornost jer upravo svojim postupcima roditelji mogu motivirati ili obeshrabriti dijete na određeno ponašanje. Potrebno je napomenuti da odnos obiteljskog okruženja i djetetovog razvoja nije jednosmjernan, naprotiv, radi se o recipročnom odnosu tijekom kojeg roditelji utječu na dijete te također dijete utječe na roditelje. Dakle, obitelj kao temeljna društvena zajednica ima nezamjenjivu ulogu: odgoj djece. Unutar obitelji stječu se osnove odgoja za sva područja u životu. Utjecaj koji obitelj ima svojim odgojnim djelovanjem ne može se kompenzirati nikakvim životnim iskustvima ili edukacijom.

Ovim radom detaljnije ću opisati kako jednoroditeljska struktura obitelji utječe na socijalni i emocionalni razvoj djece te dati usporedbu emocionalnog i socijalnog razvoja djece koja odrastaju u jednoroditeljskim ili dvoroditeljskim obiteljima. Glavni dio rada podijeljen je na tri dijela. U prvom dijelu navedene su definicije obitelji, opisana je podjela obitelji prema strukturi (na jednoroditeljsku i dvoroditeljsku), prikazani su uzroci nastanka jednoroditeljskih

obitelji te su ukratko opisani stavovi društva prema jednoroditeljskim obiteljima. U drugom dijelu govori se o socijalnom i emocionalnom razvoju djece te kakvu ulogu obitelj ima u njihovom razvoju. U trećem dijelu rada dan je osvrt na jednoroditeljske obitelji u Republici Hrvatskoj, na stavove društva prema samohranim roditeljima i njihovoj djeci te su prikazani rezultati istraživanja provedeni u Republici Hrvatskoj o tome kakav je utjecaj (jedoroditeljske) obitelji na socioemocionalni razvoj djece.

1. JEDNORODITELJSKE OBITELJI

Jedno od obilježja suvremene obitelji je raznolikost koja čini njezino definiranje vrlo teškim i zahtjevnim. Naime, definicije se razlikuju s obzirom na kontekst u kojem se obitelj promatra. U dosadašnjim (klasičnim) definicijama obitelji, brak i krvno srodstvo su se uzimali kao bitan element no te definicije više ne obuhvaćaju sve tipove obitelji te su između ostaloga i nepravedne prema alternativnim oblicima obitelji. Unatoč različitom definiranju obitelji, navest ću nekoliko definicija u svrhu dobivanja cjelovite slike iste. Rosić (1998; prema Zeman, 2013; str.11) smatra da je „obitelj jedna od primarnih društvenih skupina u kojoj se ostvaruje proces odgoja djece i prva skupina u kojoj njezini članovi stječu osnove odgoja u svim područjima života, a važna zadaća obitelji upravo je u čuvanju i prenošenju tako stečenih odgojnih vrijednosti.“ Malić i Mužić (1990; prema Zeman, 2013; str.11) navode da je „obitelj prvi mali svijet djeteta u kojem dijete stječe prva socijalna iskustva i postaje svjesno sebe, sredina u kojoj ljubav povezuje njene članove te pruža osjećaj sigurnosti, zaštićenosti i više razumijevanja, sredina u kojoj dijete živi u vrijeme kada je najviše podložno utjecajima, čuvar tradicije, gdje se ukrštavaju elementi onoga što je prošlo, što je prisutno i onoga što dolazi.“ Prema tome, za potrebe ovoga rada, obitelj se definira kao temeljna životna zajednicu unutar koje se prenose i čuvaju odgojne vrijednosti, a članove karakterizira briga jednih za druge, odnosno ljubav koja ih povezuje te im pruža utjehu, zaštitu, slobodu, razumijevanje i sigurnost.

Gledajući strukturu obitelji, obitelj se može podijeliti na jednoroditeljsku (dijete živi samo s jednim roditeljem, najčešća situacija je da dijete živi s majkom) i dvoroditeljsku (djeca žive s oba roditelja). Iako brojni autori navode kako je odrastanje u tradicionalnoj obiteljskoj zajednici koju čine majka, otac i njihova djeca (biološka i/ili usvojena) potrebna za zdrav i cjelokupan razvoj djeteta, u skorije vrijeme smo svjedoci porasta broja obitelji s jednim roditeljem. Definicija samohranog roditelja uvelika varira ovisno o tome što se

podrazumijeva pod riječju „samohran“. To može značiti: sam, samostalan, usamljen, prepušten sam sebi, nevjenčan ili izvan stalne veze ili podrazumijeva izraze kao što su jedan roditelj, roditelj bez bračnog partnera, roditelj koji živi sam, itd. (Raboteg–Šarić Pećnik, 2010). Prema tome, u tim obiteljima najčešće je jedan roditelj izvan obiteljskog okvira dok drugi roditelj mora sam ponovno organizirati i stvoriti nov način obiteljskog života te sam obavljati mnogobrojne zadatke. Samohrani roditelji su, dakle, oni roditelji koji samostalno, bez drugog roditelja skrbe o djetetu (Raboteg–Šarić i Pećnik, 2010). Iz toga razloga se u novije vrijeme smatra kako bi te roditelje bilo opravdanije nazvati roditeljima samcima, a ne samohranim roditeljima kako su se do sada u literaturi uobičajeno nazivali. Također, u literaturi se kao sinonimi izraza jednoroditeljske obitelji koriste različiti izrazi kao što su: napuštena ili nekompletna obitelj, deficijentna obitelj, razorena obitelj, krnja ili nepotpuna obitelj, itd. (Valjan-Vukić, 2009). U većini jednoroditeljskih obitelji majke vode brigu oko kućanstva i skrbe o djeci te se uz njih često spominje pojava tzv. feminizacije siromaštva. Feminizacija siromaštva odnosi se na pojavu da te žene općenito imaju veću vjerojatnost od muškaraca da postanu siromašne u većini razvijenih zemalja. U literaturi se navodi kako je rizik jednoroditeljskih obitelji od siromaštva iznadprosječan u gotovo svim europskim zemljama, a stope siromaštva djece u jednoroditeljskim obiteljima četiri su puta veće od onih u dvoroditeljskim obiteljima (Raboteg–Šarić i Pećnik, 2010).

1.1. Uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji:

Prema uzroku nastanka, jednoroditeljske obitelji mogu biti takve od samog početka, a nastaju kao rezultat osobnog opredjeljenja majke za takav oblik obitelji (majke koje rađaju djecu izvan braka). Suprotno tome su obitelji koje nisu jednoroditeljske od samog početka već postaju takve kao posljedica različitih životnih događaja. Uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji su višestruki: smrt, razvod braka, napuštanje obitelji od strane jednog roditelja, a u novije vrijeme tu se svrstava i dugotrajno odsustvo jednog roditelja iz bilo kojih razloga (bolest, posao, izdržavanje zatvorske kazne i sl.). Obitelji u kojima je jedan roditelj dugotrajno odsutan su samohrane prema kriteriju emocionalne podrške i količine odgovornosti u odgoju djeteta koju jedan roditelj preuzima na sebe (Grozđanić, 2000). Iz prethodno navedenih uzroka možemo zaključiti da jednoroditeljske obitelji nisu nov socijalni fenomen. Ljudi su oduvijek umirali, razvodili se, napuštali svoje obitelji. Također, ni izvanbračni spolni odnosi i rađanje djece izvan braka nisu neka novina. No jednoroditeljske obitelji postaju središtem

sociološkog interesa tek 1960.-tih kada je poslijeratna tradicionalna obitelj doživjela mnogobrojne transformacije do kojih je došlo zbog smanjenja stope fertiliteta, porasta broja razvoda, kohabitacija, povećanja izvanbračnih rođenja te proporcije ekonomski aktivnih majki (Grozđanić, 2000). Danas, jedan od razloga naglog porasta jednoroditeljskih obitelji je sve veći broj razvoda brakova i odgađanje ponovne stalne veze nakon razvoda. Samohrani očevi, a još češće samohrane majke ulazak u novu ljubavnu vezu smatraju „nemogućom misijom“. Razlog tome je što roditelji uz sve roditeljske i poslovne obveze teško pronalaze vrijeme za traženje novog partnera. Također, pred roditeljima je težak zadatak kako objasniti djeci, ali i sebi, da imaju pravo na novi ljubavni život. Uz pronalazak novog ljubavnog partnera vežu se određene prednosti, ali i nedostaci te poteškoće. Naime, postavlja se pitanje kada obitelj s ocem i maćehom ili majkom i očuhom prestaje biti jednoroditeljska, a postaje dvoroditeljska. Da li od trenutka kada uđu u vezu? Da li od dana kada se novi partner useli kod samohranog roditelja? Ili od trenutka kada veza postane službena, tj. zakonski formalizirana? U literaturi nije točno definirano kada se događa taj prijelaz iz jednoroditeljske obitelji u dvoroditeljsku te stoga smatram da je na svakom roditelju da sam odluči kada je spreman roditeljsku odgovornost podijeliti s novim partnerom. Iako pronalazak novog partnera ima pozitivne strane kako za roditelja tako i za dijete, ono za sobom donosi određene poteškoće. Naime, dijete iz jednoroditeljskih obitelji se veže uz roditelja s kojim ostaje nakon rastave ili smrti i najčešće ga smatra jedinim osloncem i utjehom. U situaciji kada se taj roditelj odluči vjenčati ili živjeti s novim partnerom to kod djeteta može izazvati ogorčenost i zbog toga dijete može pružati otpor prema maćehi/očuhu. U konačnici, to opet ima posljedice po samohranom roditelju jer on mora održavati balans između svog odnosa s djecom, odnosa s partnerom te balans između partnera i djece, što nije nimalo lak zadatak. Drugi, sve češći razlog je taj što se sve više žena odlučuje odgajati djecu bez partnera, izvan braka (Grozđanić, 2000). U prošlosti se uz neudane majke redovito vezalo siromaštvo i niže obrazovanje, uglavnom neželjena trudnoća i mlada, adolescentska dob. Međutim, u današnje se vrijeme mnogo obrazovanih, dobro situiranih majki odlučuje imati dijete bez partnera. Grozđanić (2000) ističe da su to u SAD-u uglavnom žene koje su prošle tridesetu, bijele, pripadnice gornje srednje klase. Financijski su osigurane i neovisne, dobro obrazovane i dobro plaćene na svom poslu. Ako se nakratko vratimo u prošlost, majke po svom izboru su 1960-im godinama bile žene koje su slijepo slijedile feminističke ideje, dok su od 1980-ih godina to žene koje ne žele provesti život bez djeteta, ali pritom ili nemaju odgovarajući partnerski odnos, ili se ne mogu odlučiti za život s partnerom, a vremena za reprodukciju je sve manje. Tada se odlučuju za samostalno majčinstvo uz podršku obitelji, prijatelja, liječnika ili socijalne službe koja potiče samohrane

majke na usvajanje djece. Ni u Hrvatskoj više nisu rijetkost majke koje su vlastitim izborom odlučile biti samohrane. Svaka od ovih kategorija jednoroditeljskih obitelji ima zajedničke probleme i poteškoće, ali i specifičnosti.

1.2. Stavovi društva prema jednoroditeljskim obiteljima

Obiteljska struktura je socijalna kategorija podložna stvaranju različitih stereotipa, pojednostavljenih, pretjerano uopćenih, generaliziranih i široko prihvaćenih vjerovanja o nekoj skupini ljudi koji dijele neko zajedničko obilježje poput toga da sami skrbe o djeci, primjerice, nevjenčana majka, samohrani otac (Raboteg–Šarići Pećnik, 2010). Ganong i suradnici (1990; prema Raboteg–Šarići Pećnik, 2010) proveli su meta-analizu 26 istraživanja stereotipa povezanih s obiteljskom strukturom. Zaključili su da se osobe iz nuklearnih obitelji (odrasli u braku, djeca iz dvoroditeljskih obitelji) procjenjuju pozitivnije u usporedbi s osobama koje dolaze iz drugih oblika obitelji (odrasli koji nisu u braku, djeca iz jednoroditeljskih obitelji). Ovi autori tvrde da je nuklearna obitelj obilježena kao funkcionalna i normalna dok se svi drugi oblici obitelji smatraju disfunkcionalnima. To se posebice odnosi na sliku društva o majkama, naime, razvedene majke percipiraju se neuspješnima na području braka i obiteljskog života, dok se nevjenčane majke percipira devijantnima, nesposobnima da udovolje zahtjevima roditeljstva, obiteljskih odnosa i života uopće. Društvo nikad vjenčane i rastavljene roditelje, u odnosu na roditelje u braku, opisuje u terminima loših obiteljskih odnosa i slabih roditeljskih vještina te ih se doživljava kao neodgovorne, sebične i nestrpljive (Raboteg–Šarići Pećnik, 2010). Stavovi društva prema jednoroditeljskim obiteljima razlikuju se s obzirom na podskupine samohranih roditelja, s obzirom na rod, ili na način na koji su postali samohrani. Bennett i Jamieson (1999; prema Raboteg–Šarići Pećnik, 2010) su utvrdili da se očevi bez obzira na bračni status doživljava manje njegujućim od majki, s nerazvijenijim socijalnim vještinama i lošijim obiteljskim odnosima. Negativno stereotipiziranje samohranih roditelja može se negativno odraziti i na njihovu djecu. Sukladno tome, rezultati meta analize pet istraživanja percepcije djece roditelja u braku u odnosu na djecu koja žive s jednim roditeljem na uzorcima studenata, stručnjaka pomagačkih struka i učitelja (Grozdanić, 2000) pokazuju da su osobnost i/iliponašanje djece čiji su roditelji u braku bili evaluirani pozitivnije od osobnosti i/ili ponašanja djece čiji roditelji nisu bili u braku. Rezultati istraživanja Raboteg–Šarić i sur. (2003; prema Raboteg–Šarići Pećnik, 2010) ukazuju na to da je društvo sklonije negativne stavove prema djeci samohranih roditelja iskazivati neizravno, suptilno, kroz zapitkivanja djeteta o tome gdje mu je drugi roditelj ili zašto drugi roditelj ne živi s njima.

Sukladno društvenim promjenama mijenjali su se i stavovi prema samohranim roditeljima i njihovoj djeci. Do sedamdesetih godina prošlog stoljeća na samohrane majke se gledalo isključivo kao društveni i moralni problem i nije se odobravalo iskazivanje ikakvog pozitivnog aspekta samohranog roditeljstva bilo za društvo ili obitelj. Jednoroditeljske obitelji tada su bile sinonim za devijantne obitelji. Također su nazivane nepotpunim obiteljima ili obiteljima bez oca. Kao i danas, i tada se radila razlika između samohranih majki s obzirom na uzrok zbog kojeg su postale samohrane. Prema uzroku nastanka jednoroditeljskih/samohranih obitelji određivalo se u kolikoj mjeri zaslužuju pomoć države. U hijerarhiji zaslužnosti udovice su smatrane najzaslužnijom skupinom jer su one bez svoje krivice ostale bez supruga. Nakon njih su se nalazile razvedene ili ostavljene majke dok su se najmanje zaslužnom skupinom smatrale majke koje se nikada nisu udavale te ih se evaluiralo kao moralno neodgovornima (Derrick, 1989). Sedamdesetih godina jednoroditeljske obitelji opisivale su se kao obitelji koje imaju manje resursa u odnosu na dvoroditeljske obitelji (Derrick, 1989). Od tada se na samohrano roditeljstvo počelo gledati kao na situaciju koja nije planirana, koja se mogla dogoditi svakome te od tada započinje prihvaćanje samohranih majki, iako ne u potpunosti. Od devedesetih godina prošlog stoljeća samohrane obitelji ponovno su se počele smatrati društvenim problemom, a na posebnom udaru su se našle mlade neudane majke. Stavovi prema samohranim obiteljima i njihovoj djeci uveliko utječu na kvalitetu života kako roditelja tako i njihove djece. (Ne)razumijevanje okoline u kojoj žive utječe na uspješnost roditelja da se suočavaju sa svakodnevnim izazovima koje pred njih postavlja samohrano roditeljstvo.

2. SOCIO-EMOCIONALNI RAZVOJ

Suvremeni svijet kojeg karakterizira složenost, raznolikost i česte promjene obogatio nas je mnogim iskustvima i spoznajama o čovjeku koje su uvelike promijenile poimanje ljudskog bića, a samim time i odgoj djeteta. Obiteljsko okruženje u kojemu dijete živi je značajan čimbenik kvalitete i učinkovitosti njegova ranog razvoja i kasnijeg napredovanja. U suprotnosti s nekadašnjim poimanjem djeteta kao tabula rasae, objektom bez prava i odgovornosti, danas se dijete shvaća subjektom sposobnim za promišljanje, osobom koja posjeduje vlastiti identitet od samog dana rođenja. Vasta (1997) naglašava važnost utjecaja roditelja na socioemocionalni razvoj djeteta. Kao što se u većini literature navodi, upravo ono što dijete usvoji u obiteljskom okruženju nosi sa sobom cijeloga života. Značaj socijalnog i emocionalnog razvoja vidljiv je u svakom području. Socijalni i emocionalni razvoj djeteta

očituje se u izražavanju i upravljanju emocijama, djetetovim iskustvom te u sposobnosti uspostavljanja (pozitivnih) odnosa s drugima.

2.1. Socijalni razvoj

Socijalizacija se u najširem smislu definira kao proces tijekom kojeg ljudi stječu stavove i vrijednosti određene kulture te uče ponašanja koja se smatraju prikladnima za pojedince, članove određenog društva (Raboteg-Šarić, 1997). Vasta (1997) definira socijalizaciju kao proces tijekom kojega društvo oblikuje djetetova uvjerenja, očekivanja i ponašanja. Proces socijalizacije započinje već tijekom prenatalnog razvoja kada se uspostavljaju prve emocionalne veze između roditelja i djeteta te traje tijekom cijeloga života. Najvažniji oblik socijalizacije u razdoblju djetinjstva, primarna socijalizacija, ostvaruje se u prvim godinama života, u dinamici obiteljskog okruženja i izuzetno je važna za daljnji razvoj pojedinca. Primarna socijalizacija sastoji se od učenja govora, razvoja misaonih sposobnosti, kulturnih vrijednosti i normi (Valjan-Vukić, 2009). Kako bi se uspješno usvojile socijalne vještine potrebno je dosta vremena, ali i stalna interakcija i pomoć roditelja. Socijalna kompetencija se neprestano razvija tijekom djetetova odrastanja te se u pojedinim fazama djetetova razvoja iskazuje na različite načine (Pinjatela, 2012). Djeca koja doživljavaju podršku, poticanje, prihvaćanje i pohvalu u obitelji, izgrađuju pozitivan odnos s roditeljima koji posljedičnoredultira pozitivnom slikom o sebi, prosocijalnim ponašanjem i na taj način potiče pozitivno socijalno funkcioniranje. S druge strane, djeca koja doživljavaju roditeljsko odbijanje pokazuju agresiju i neprijateljstvo prema drugima, imaju slabije samopoštovanje i pokazuju nisku razinu prosocijalnog ponašanja (Valjan-Vukić, 2009). Socijalno kompetentno dijete je usvojilo prosocijalna ponašanja (pomaganje, suradnja), vještine koje mu omogućavaju razumijevanje njegove okoline, djelotvorno se snalazi u svakodnevnim situacijama, uspješno postiže osobne ciljeve, uspješno kontrolira egocentrično, impulzivno i neprimjereno ponašanje. U usporedbi s manje kompetentnim djetetom emocionalno je osjetljivije i pokazuje pozitivnije oblike ponašanja u odnosima s vršnjacima i odraslima (Valjan-Vukić, 2009). Tijekom procesa socijalizacije mogu se javiti teškoće u suočavanju i nošenju s neugodnim emocijama kao što su strah, ljutnja i frustracija zbog čega je djetetu otežano stjecanje socijalnih vještina. Autorica navodi kako je iz toga razloga djetetu potrebna roditeljska pomoć kako bi moglo kvalitetno regulirati svoje emocije (Valjan-Vukić, 2009).

2.2. Emocionalni razvoj

U literaturi se navodi kako je samoregulacija, odnosno, sposobnost praćenja i kontrole ponašanja u funkciji odgovora na socijalna očekivanja najvažnije svojstvo emocionalnog razvoja. Pinjatela (2012) ističe kako je nemoguće razumjeti rani emocionalni razvoj djeteta odvojeno od odnosa roditelja i djeteta unutar kojeg se taj proces odvija. Emocionalni razvoj, kao i proces socijalizacije odvija se postupno kako dijete raste. Tijekom ranog djetinjstva djeca u interakciji sa svojim roditeljima definiraju i modificiraju način izražavanja emocija. Tijekom druge godine života djeca postaju svjesna svog emocionalnog ponašanja i od tada započinje proces učenja složenijih emocionalnih procesa koji su preduvjet za daljnji razvoj djeteta. Između druge i treće godine djeca razvijaju složene emocije (ponos, krivnja, sram, zbnunjenost). U predškolskoj dobi poboljšava se dječje prilagođavanje na situacije iz okoline (Reeve, 2010). Emocionalno kompetentnom djecom se smatraju ona djeca koja su sposobna identificirati osjećaje i emocionalne reakcije, kako svoje, tako i one drugih ljudi te na njih znaju reagirati na primjeren način (Munjas-Samarin, Takšić, 2009). Emocionalna kompetencija se također očituje u dječjoj sposobnosti prikrivanja emocija (Brajša-Žganec, 2003). Munjas-Samarin i Takšić (2009) navode kako djeca rano nauče identificirati emocije, ali im je potrebno određeno vrijeme kako bi integrirali informacije iz različitih izvora, naučili potiskivati neželjene emocionalne izraze i naučili kako prikriti svoje stvarne osjećaje kako bi udovoljili očekivanjima okoline. Brajša-Žganec (2003) ističe kako mlađa djeca imaju problema s razumijevanjem mješovitih emocija poput tuge i sreće, ali već sa četiri godine uspješno razlikuju ove emocije dok s pet godina usvajaju njihovo značenje u određenoj situaciji. Zaključno, djetetova emocionalna kompetencija uvelike ovisi o njegovoj sposobnosti regulacije emocija, poznavanju i razumijevanju okoline, socijalnim vještinama te o djetetovoj sposobnosti da se ponaša sukladno tim spoznajama. Posljedično kompetentno dijete može i zna iskoristiti poticaje iz okoline i pomoću toga postiže dobre razvojne rezultate koji mu dalje omogućavaju zadovoljavajuće i kompetentno sudjelovanje u zajednici kojoj pripada. Mrnjavac (2014) navodi da emocionalno kompetentna djeca razvijaju dublja prijateljstva, kvalitetnije upravljaju svojim emocijama, brže se oporavljaju od stresa, bolji su učenici, imaju manje internaliziranih i eksternaliziranih problema u ponašanju, tjelesno su zdravija te imaju jače samopouzdanje i veće povjerenje u okolinu.

2.3. Utjecaj (jednoroditeljskih) obitelji na socijalni i emocionalni razvoj djece

Danas velik broj djece odrasta u obitelji u kojoj je prisutan samo jedan roditelj, najčešće majka. Očinstvo (uloge koje otac ima u odgoju djeteta) drastično opada jer sve više očeva ne živi sa svojom biološkom djecom. Primjerice, očevi u Americi žive odvojeno od svoje djece u većem postotku nego ikada tijekom povijesti (Lamb, 2004). Dva su vodeća razloga zbog kojih je očinstvo u drastičnom opadanju i zbog kojih je broj jednoroditeljskih obitelji u stalnom porastu. Prvi je velika stopa rastave braka: više od 50% svih brakova sklopljenih po prvi puta završavaju razvodom. U većini rastava braka, djeca se povjeravaju na skrb majci, pri čemu se odvajaju od svojih očeva. Drugi razlog je povećanje broja djece rođenih izvan braka. U većini takvih slučajeva, otac je od početka odvojen od djeteta, za razliku od rastave braka. Samo u jednoj četvrtini američkih izvanbračnih trudnoća i rođenja djeteta izvan braka otac ostaje živjeti s majkom i djetetom (Lamb, 2004).

Kao što je već prethodno navedeno, u većini jednoroditeljskih obitelji, majka je ta koja skrbi o djetetu. Ključno je pitanje kako odrastanje u obitelji bez prisustva drugog roditelja, najčešće oca, utječe na djetetov cjelokupni razvoj. Velika većina istraživanja bazira se na ispitivanje toga kako odrastanje bez oca utječe na djetetov kognitivni razvoj i akademsku uspješnost dok se tek mali broj istraživanja bavi posljedicama odrastanja bez oca na socijalni i emocionalni razvoj. Prema novijim saznanjima, očeva ljubav i aktivna uključenost u dječji odgoj važna je za emocionalni razvoj djeteta u jednakoj mjeri kao i majčina (Lamb, 2004). Negativne posljedice odsustva oca u djetinjstvu su svugdje oko nas. One pogađaju oca, majku, ali najviše od svih, djecu. Odrastanje bez oca značajan je prediktor psihičkih, ali i emocionalnih i ponašajnih problema (Lamb, 2004). Mnogi od tih problema nastavljaju se tijekom adolescencije i odrasle dobi. Prema provedenim istraživanjima u Americi najveći rizik da će patiti od emocionalnih problema imaju djeca samohranih majki koje se nikada nisu udale (Lamb, 2004). Posljedice odrastanja u jednoroditeljskim obiteljima na socijalni i emocionalni razvoj djeteta koje se navode u različitim istraživanjima su: tjeskoba, manjak samopouzdanja, gotovo patološka potreba djeteta za ljubavlju i nježnošću, manji osjećaj savjesnosti i niža psihološka dobrobit djeteta (Lamb, 2004). Kod dječaka koji odrastaju bez oca izraženiji je manjak samopouzdanja, kao i problem s iskazivanjem osjećaja (Popenoe, 1999). Djeca koja odrastaju u obitelji bez oca imaju veći rizik od javljanja depresije, ali i socijalno neprihvatljivih oblika ponašanja, kako u djetinjstvu, tako i u adolescenciji (Huntley i Phelps, 1990). Djeca samohranih majki odrastaju bez zaštitnika, bez dobrog modela za razvoj

spolne uloge (za sinove) i bez modela kako se ponašati prema partneru u vezi (za kćeri) (Popenoe, 1999). Amato (1993; prema Mrnjavac, 2014) navodi da je istraživanjima utvrđeno da se u potpunoj obitelji lakše ostvaruju odgojni zadaci, a djeca na taj način upoznaju ulogu majke (žene) i oca (muškarca) što je izuzetno bitno za njihovu identifikaciju, pravilan emocionalan i socijalan razvoj. Razvoj djeteteove osobnosti tijekom djetinjstva osobito je značajno zarazvoj primarne povezanosti s roditeljima kroz procese identifikacije. Kod djece samohranih roditelja taj se proces identifikacije može poremetiti, što može naštetiti budućem socijalnom i emocionalnom razvoju (Valjan-Vukić, 2009). Djeca s poremećajima u ponašanju i emocionalnim poteškoćama češće dolaze iz obitelji bez prisutnosti jednog roditelja (Popenoe, 1999). Postoji značajan broj istraživanja koji povezuju povišenu razinu impulzivnog, agresivnog, devijantnog i neprilagođenog ponašanja koje se obično naziva problemom eksternalizacije u obiteljima s jednim roditeljem (McLanahan, Sandefor, 1994). Berk (2007) navodi kako odrastanje u jednoroditeljskim obiteljima može imati negativne emocionalne učinke na djecu poput niskog samopoštovanja, osjećaja manje vrijednosti, nedostatak ljubavi od strane roditelja s kojim ne živi što dovodi do povećanog javljanja negativnih emocija kao što su frustracija i bijes. Prema švedskom nacionalnom istraživanju djeca iz obitelji s jednim roditeljem imaju dvostruko povećan rizik psihijatrijskih oboljenja, ovisnosti oalkoholu, samoubojstava i pokušaja samoubojstava te tri puta veći rizik ovisnosti o drogama u odnosu na vršnjake iz obitelji s oba roditelja (Popenoe, 1999). Sukladno tome, Savuola i sur. (2000) svojim su istraživanjem pokazali da postoji povezanost između odrastanja u jednoroditeljskim obiteljima i psihičkih poteškoća u odrasloj dobi kad su u pitanju žene, no kada se radi o muškarcima, takva povezanost nije pronađena. Naime, djevojčice iz jednoroditeljskih obitelji češće pate od depresije, anksioznosti i fobija (Savuola i sur., 2000). Autori također navode da odrastanje u jednoroditeljskim obiteljima ima negativan učinak na socijalnu i emocionalnu kompetenciju što je vidljivo i u ranoj odrasloj dobi. Neka istraživanja pokazuju da majke u obiteljima s jednim roditeljem manje kontroliraju i traže od svoje djece u odnosu na udane majke (Miljević-Ridički, Pavin Ivanec, 2008). Vasta (1997) ističe povećano emocionalno uzbuđenje djevojčica u jednoroditeljskim obiteljima, koje su rezultat rastave braka, te također izvještava o teškoćama s razvojem spolnih uloga, kao i probleme u ponašanju. Tako primjerice neke djevojčice postaju stidljive i povučene dok se u drugih mogu primijetiti pretjerano izraženi postupci namijenjeni privlačenju pažnje. Mrnjavac (2014) navodi kako rezultati istraživanja koje je provedeno na 5 364 američke djece odgajane u jednoroditeljskim obiteljima pokazuju da 30% djece iz takvih obitelji ima emocionalnih problema i 43% djece ima teškoća u ponašanju. Weltner (1982;

prema Huntley i Phelps, 1990) je opazio da su djeca samohranih roditelja podložnija depresiji i češće socijalno izolirana (u usporedbi s djecom iz dvoroditeljskih obitelji). Sukladno tome, rezultati istraživanja Walker i sur. (2008) pokazuju da se djeca samohranih roditelja osjećaju socijalno isključenima od strane druge djece. Rezultati istraživanja Bayrakal i Kope (1990) pokazuju da djeca samohranih roditelja imaju minimalne socijalne odnose s djecom oba spola te da u tim odnosima nedostaje dubine i konzistentnosti. Ovi autori navode kako je socio-emocionalni razvoj djece iz jednoroditeljskih obitelji narušen zbog toga što su preskočili period adolescencije pretvarajući se da su odrasli kako bi svom samohranom roditelju bili podrška i oslonac.

Neki stručnjaci pretpostavljaju da je jednoroditeljska obitelj manje poticajna od dvoroditeljske. Istraživanja su pokazala da su djeca, odgajana odvojeno od jednog roditelja, imala slabije razvijene socijalne i emocionalne vještine u odrasloj dobi od djece koju su odgojila oba roditelja i da je većina problema rezultat nižih prihoda, smanjene uključenosti roditelja u odgoj djeteta te posljedica slabije povezanosti sa zajednicom (McLanahan i Sandefur, 1994). Grozdanić (2000) tvrdi da su jednoroditeljske obitelji posebno ranjive i da od svih „alternativnih” obitelji imaju najveći rizik od disfunkcije. Ekonomski napori, opterećenost ulogama, nedostatak podrške partnera, tenzija od donošenja odluka koje donose sami, zahtjevi da djeca prerano preuzimaju uloge i odgovornosti značajno povećavaju rizik disfunkcije za ove obitelji. Djeca odgajana u jednoroditeljskim obiteljima češće su zahvaćena siromaštvom što se negativno odražava na njihov tjelesni, kognitivni, ali i socioemocionalni razvoj. Siromaštvo može imati značajan utjecaj na mnogu djecu samohranih roditelja jer djeca zbog nedostatka novca ne mogu održavati prijateljstva (ne mogu odlaziti s njima u kino, na izlete i druženja...) što izravno doprinosi njihovoj društvenoj isključenosti i posljedično ima negativan utjecaj kako na socijalni tako i na emocionalni razvoj, postaju depresivni, ljuti, frustrirani i svijet doživljavaju nepravednima (Walker i sur., 2008). Djeca samohranih roditelja odrastaju, zbog siromaštva, u nepoticajnoj okolini, s ograničenom sposobnošću za igru koja je neophodna za pravilan socio-emocionalan razvoj. Kao najveći problemi navode se nedostatak prostora u kući, manjak igraćaka, parkova i igrališta u neposrednoj blizini mjesta življenja. Također, ograničene su im mogućnosti za sudjelovanjem u organiziranim aktivnostima u slobodno vrijeme kao što su razni klubovi za mlade. Mali broj djece iz jednoroditeljskih obitelji ima priliku pripadati nekim organiziranim skupinama poput sportskih klubova ili otići na neku od organiziranih aktivnosti poput odlaska na plivanje i klizanje. Sve ovo otežava proces socijalizacije i nerijetko dovodi do socijalne izolacije ove

djece što u konačnici negativno utječe i na njihov emocionalni razvoj (Walker i sur., 2008). Sve prethodno navedeno je dodatno otežano za djecu samohranih roditelja koja žive u ruralnim područjima, a troškovi prijevoza im onemogućavaju susret s prijateljima ili sudjelovanje u zabavnim sadržajima.

Popenoe (1996) navodi kako su očevi sada više nego ikada potrebni u odgoju djeteta. Djecu više ne odgaja „ulica“, a čak su i majke su napustile svoju primarnu funkciju odgoja djece odlaskom na posao zbog loše ekonomske situacije. Međutim, naglasak nije na tome da bi u životu svakog djeteta trebao biti prisutan otac. Djeci je potrebna osoba koja je aktivno uključena u njihov odgoj, njihovo njegovanje, iskazivanje ljubavi, osoba koja je u svakom trenutku spremna odgovoriti na psihološke potrebe svoje djece (Lamb, 2004).

S druge strane, Ailessandri (1992; prema Vasta, 1997) je svojim istraživanjem pokazao da to što djeca odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima i što majka igra ulogu dvostrukog hranitelja ne mora nužno negativno djelovati na socijalni i emocionalni razvoj djece. On navodi da se svaka teškoća ili smetnja koja je uzrokovana odrastanjem u ovakvoj vrsti obitelji kompenzira dječjim povećanim samopoštovanjem, i kada je riječ o djevojčicama, boljim socijalnim vještinama. Djeca samohranih roditelja su odgovornija jer se češće od njih traži da priskoče u pomoć u obiteljskim poslovima i zadacima. Djeca u jednoroditeljskim obiteljima bliskija su sa svojim (samohranim) roditeljem jer su tijekom djetetova života jako povezani u svim aspektima jedno o drugome. Također, djeca iz jednoroditeljskih obitelji formiraju čvršće veze s članovima proširene obitelji koji najčešće pomažu u odgoju djeteta (Miljević-Riđički i Pavin Ivanec, 2008). Walker i sur. (2008) također ističu da odrastanje u jednoroditeljskim obiteljima ne mora imati isključivo negativne posljedice. Naime, njihovim istraživanjem pokazano je da su djeca koja su odrastala u jednoroditeljskim obiteljima brižnija, odanija i povezanija sa svojim roditeljima te da djeca samohranih roditelja više poštuju svoje roditelje, više ih cijene i imaju bolje odnose s njima. Jedan od razloga je taj što su zajedno prošli mnoge teške događaje i doživjeli određena iskustva zbog čega su emocionalno više povezani i ovisni. Djeca samohranih roditelja vide svog roditelja kao izvor emocionalne podrške i sigurnosti. Za djecu samohranih roditelja je izuzetno važno da u svom roditelju imaju emocionalni oslonac, da mu se mogu obratiti za pomoć i otvoreno iskazati svoje emocije jer u suprotnome dijete odrastanje samo s jednim roditeljem može smatrati dodatno traumatičnim i ne osjećati se sigurnim što naposljetku ugrožava djetetov socio-emocionalni razvoj (Walker i sur., 2008). Jedna od prednosti odrastanja u jednoroditeljskim obiteljima je i u tome što djeca odrastaju u opuštenijoj obiteljskoj atmosferi, bez svađe, vike, bijesa i nasilja (u najgorem slučaju) kojeg

su svakodnevno trpili dok su roditelji bili zajedno. Stoga djeca samohranih roditelja smatraju bliske, čvrste obiteljske veze sa svojim roditeljem glavnom prednošću odrastanja u jednoroditeljskim obiteljima jer su zajedno pretrpjeli teška emocionalna vremena (Walker i sur., 2008). U istraživanju Eidusona i sur. (2000; prema Wagner Jakab, 2008) promatrana su djeca iz različitih društvenih sredina: djeca samohranih majki, nevjenčanih parova, obitelji koje žive u komunama i u tradicionalnim obiteljima. Uočeni su različiti društveni, intelektualni i emotivni aspekti ponašanja, no ni jedan nije plod različitosti među grupama niti je dao indikacije da je život u bilo kojoj od promatranih grupa bio bolji od drugog. Stoga, gledano iz dječje perspektive, iako danas postoji mnogo oblika obitelji ona i dalje funkcionira kao siguran temelj za zdrav razvoj djeteta.

Posljedice odrastanja u jednoroditeljskim obiteljima nisu tako jednoznačne kako se na prvi pogled čine, a jedan od razloga je taj što se te obitelji međusobno znatno razlikuju. Kao što Raboteg-Šraik i Pećnik (2010) navode, roditelji smatraju da najviše negativnih posljedica na djecu ima razvod i rastavljeno življenje roditelja koji se više ne slažu, zatim život s jednim roditeljem u obitelji nevjenčanih roditelja, a najmanje negativnih posljedica ima život djece koja su zbog smrti izgubila drugog roditelja i žive samo s jednim roditeljem. Jedna od najvećih briga samohranih roditelja je kako će se stigmatiziranje njihove djece zbog odrastanja u samohranim obiteljima odraziti na njihov razvoj te kakve će posljedice na njihovu djecu ostaviti odsustnost drugog roditelja (Raboteg-Šarić, 2010).

U većini istraživanja se zanemaruju mogući posredni utjecaji na dječji razvoj. Amato(2000) navodi veći broj posrednih čimbenika koji mogu otežati razvoj djece u obiteljima s jednim roditeljem: punaodgovornost jednog roditelja za brigu djeteta, konflikt među bivšim supružnicima, neriješena pitanja uzdržavanja, posjeta i skrbištva, nedostatak emocionalne podrške majci, prekid ili smanjenje kontakata s rodbinom, prijateljima, niski ili smanjeni prihodi, niz stresnih životnih promjena nakon razvoda, promjena mjesta boravka, vrtića ili škole, povećane dnevne obveze majke te smanjena majčino zadovoljstvo. Svi navedeni čimbenici odražavaju se na dobrobit roditelja koji živi s djetetom, a to na posljedku može djelovati na njegov odnos s djetetom. McLanahan i Sandefor (1994) ističu kako su nepovoljniji razvojni ishodi kod djece samohranih roditelja prvenstveno posljedica loših odnosa u obitelji i sukoba roditelja u braku i nakon razvoda te nemogućnosti samohranog roditelja da osigura uvjete (materijalne i nematerijalne) za optimalan razvoj djeteta. Pri tom su kao glavni čimbenici rizika identificirani ekonomski položaj obitelji, manjkav socijalizacijski kontekst, stres zbog raspada obitelji i majčina psihička dobrobit. Djeca nemaju mogućnost

izbora okolnosti u kojima će odrastati , a kvalitetno obiteljsko okruženje u djetinjstvu predstavlja važan prediktor uspješnog socijalnog i emocionalnog razvoja te životne uspješnosti svake osobe.

3. JEDNORODITELJSKE OBITELJI U REPUBLICI HRVATSKOJ

U usporedbi s većinom europskih zemalja, obiteljska struktura u Republici Hrvatskoj se sporo mijenja iz čega proizlazi činjenica da su hrvatske obitelji zadržale dosta tradicionalnih obilježja. No kako i u ostalim zemljama, pa tako i u Hrvatskoj, dolazi do povećanja jednoroditeljskih obitelji. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine vidljivo je da se smanjuje broj sklopljenih brakova, raste broj razvoda i rođenja djece izvan braka. Tim istim popisom stanovništva iz 2011. godine evidentirano je da je u populaciji obitelji u Hrvatskoj 15 % (188 001) jednoroditeljskih obitelji. Najveći broj jednoroditeljskih obitelji čine majke s djecom, njih 83 % (156 036) dok je samo 17 % (31 965) jednoroditeljskih obitelji u kojima otac skrbi o djetetu/djeci. Pretpostavlja se da u Hrvatskoj gotovo 300 000 djece odrasta samo s jednim roditeljem.

Kod nas, u Republici Hrvatskoj, i dalje prevladava izrazito negativan stav prema jednoroditeljskim obiteljima. Dok udovice/udovci donekle nailaze na razumijevanje društva, rastavljene majke, a posebice majke koje su odlučile roditi bez bračnog partnera ili su rodile izvan braka nailaze na nerazumijevanje i neodobravanje društva. Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) navode rezultate kvalitativnog istraživanja provedenog na 97 samohranih očeva i majki iz urbanih sredina. Istraživanjem je pokazano da svaki deseti roditelj među najvećim teškoćama samohranog roditeljstva navodi nerazumijevanje okoline, odnosno iskazivanje negativnih stavova i stereotipa prema njima kao samohranim roditeljima. Sa situacijama izravnog neodobravanja uže ili šire okoline zbog svog statusa samohranog roditelja, uključujući osuđivanje, ismijavanje, podcjenjivanje, zamjeranje ili odbijanje da se pruži podrška, suočio se svaki peti samohrani roditelj, a isto toliko susrelo se s negativnim stavovima na tržištu rada. Djeca samohranih roditelja su najčešće stigmatizirana jer u Hrvatskoj još uvijek prevladava uvriježeno mišljenje da odrastanje bez oca ili majke nepovoljno utječe na svaki aspekt djetetova razvoja. Svemu tome još dodatno odmaže činjenica da su jednoroditeljske obitelji u pravilu siromašnije, a na roditeljima je dvostruka odgovornost i briga ne samo za odgoj djece već i za egzistencijanu sigurnost obitelji (Raboteg-Šarić, Pećnik, 2010). Jednoroditeljske obitelji u Hrvatskoj, jednako kao i u ostalim zemljama, su veoma krhke jer u slučajevima gubitka posla ili ozbiljnije bolesti roditelja, može

doći do potpunog raspada obitelji. Jednoroditeljske obitelji nalaze se u potencijalnoj opasnosti od socijalne izolacije od ostatka društva zbog toga što su samohrani roditelji prvenstveno orijentirani na cjelodnevno pružanje skrbi djetetu te na osiguravanje financijskih sredstava za život obitelji. Sukladno tome, Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) ističu da prema rezultatima istraživanja na nacionalnom uzorku Hrvatske svaki četvrti samohrani roditelj se osjeća isključenim iz društva što je češće nego kod ostalih roditelja. Samohrani roditelji se smatraju objektom neformalnih sankcija: isključivanja, okrivljavanja i omalovažavanja (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2010). Grozdanić (2000) navodi da se u Hrvatskoj češće nailazi na solidarnost prema samohranim roditeljima na osobnoj razini nego na društvenoj razini. Zbog specifičnog načina života samohranih roditelja, jednoroditeljske obitelji se nalaze u nepovoljnijem položaju u odnosu na cjelovite, dvoroditeljske obitelji. Iz toga razloga je potrebna dodatna briga društva u cjelini kako bi se olakšao život samohranih roditelja i njihovih obitelji te se povećala njihova dobrobit.

U literaturi se navodi kako su majčine i očeve uloge u procesu odrastanja djeteta vrlo različite te je za cjelovit i zdrav razvoj djeteta potrebna prisutnost i uključenost oba roditelja. Primjerice, smatra se da dijete uči o odnosima promatrajući prvenstveno odnos svojih roditelja te su djeca koja odrastaju u obiteljima s jednim roditeljem uskraćena za te spoznaje (Brajša-Žganec, 2003). Autori istraživanja većinom se bave posljedicama rastave braka i smrti jednog od roditelja na djetetov razvoj. Istraživanjima je pokazano da razvod općenito nepovoljno djeluje na psihosocijalnu prilagodbu djece. Tim više ako se rastava roditelja dogodi u predškolskom razdoblju jer će se dijete osjećati odgovornim za rastavu braka, odnosno, za različitost svoje obitelji u odnosu na druge obitelji (Mrnjavac, 2014). Djeca razvedenih roditelja imala su slabije rezultate na mjerama školskog postignuća, ponašanja, psihološke prilagodbe, samopoštovanja, socijalne i emocionalne kompetentnosti (Raboteg-Šarić, Pećnik, 2010). Istraživanjem koje je provedeno na 100 hrvatske djece iz obitelji s jednim roditeljem i na kontrolnoj grupi u koju je uključen isti broj djece iz obitelji s oba roditelja pokazano je da djeca iz nepotpunih obitelji imaju poteškoća u emocionalnom razvoju u odnosu na djecu iz potpunih obitelji koja su emocionalno stabilnija. Ovo istraživanje ukazuje na potrebu potpune obitelji za normalan emocionalan razvoj (Munjas-Samarin, Takšić, 2009). Djeca iz jednoroditeljskih obitelji imaju nižu inkorporaciju, emocionalnu dimenziju koja ukoliko je slabije izražena ukazuje na smanjenu sposobnost mijenjanja sebe kroz nova iskustva, teško prihvaćanje tuđeg mišljenja, nepovjerenje prema ljudima i povećanu kritičnost, sumnjičavost, neposlušnost, itd. Djeca iz obitelji s jednim roditeljem imaju

smanjenu težnju za novim iskustvima i uživanjem u susretu s novim iskustvima. Zajedno s inkorporacijom generalizira crtu radoznalosti pa se može izvesti zaključak da kod djece iz obitelji s jednim roditeljem postoji smanjena želja za promjenom, aktivnošću i avanturizmom. Bojažljivost i nesigurnost kod djece smanjuje želju za promjenom što se može objasniti strahom da nova iskustva i informacije mogu narušiti njihovu ionako teško uspostavljenu ravnotežu. Kod djece iz obitelji s oba roditelja ova emocionalna dimenzija je izraženija (Mrnjavac, 2014). Rezultati dosadašnjih istraživanja ukazuju na to da potpuna obitelj ima ključnu ulogu u djetetovom odrastanju. Primjerice, ističe se kako odsustvo jednog roditelja povećava emocionalnu nestabilnost te negativno utječe na socijalni razvoj. U usporedbi s djecom iz potpunih obitelji, kod djece iz jednoroditeljskih obitelji češće se javljaju problemi pažnje, delinkventno ponašanje, agresivno ponašanje i socijalni problemi (Mrnjavac, 2014). U skladu s tim nalazima, Miljević-Ričićki i Pavin Ivanec (2008) ističu kako djeca iz jednoroditeljskih imaju više problema ponašanja, emocionalnih teškoća i slabije školsko postignuće od djece iz dvoroditeljskih obitelji. Također ističu kako dječaci koji odrastaju bez očeva imaju više poteškoća u razvoju rodnog identiteta, psihosocijalnoj prilagodbi i samokontroli. Odrastanje u obitelji bez oca ima posljedice na nezavisnost i samostalnost pojedinca na koje, u velikoj mjeri, utječe ljubav i prihvaćenost od strane oba roditelja (Rudan, Begovac, Szirovicza, Filipović, 2002). Mrnjavac (2014) naglašava da postoji mnogo teškoća i problema s kojima se susreću samohrani roditelji (posredni čimbenici), a koji negativno utječu na djetetov socijalni i emocionalni razvoj kako trenutno tako i u budućnosti kao što su primjerice: problemi skrbi za dijete (osobito nadzora majke nad muškim djetetom), manjak slobodnog vremena koje roditelj i dijete mogu provesti zajedno, učinci razvoda ili nedostatka drugog roditelja na odnose s vršnjacima, problemi nastali usred roditeljeve veze s novim partnerom, narušavanje odnosa u proširenoj obitelji, nedovoljna podrška društva.

U istraživanjima, kao i u literaturi, se relativno malo govori o pozitivnim stranama odrastanja u jednoroditeljskim obiteljima. Hrvatska istraživanja daju rezultate sukladne stranim istraživanjima. Naime, istraživanja djece samohranih obitelji pokazuju da ta djeca ostvaruju bliske veze s roditeljem s kojim živi (najčešće s majkom), odgovornija su, empatičnija, i spremnija pomoći. Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) ističu kako u usporedbi s djecom koja su odrastala u „tradicionalnoj“ obitelji, djeca iz jednoroditeljskih obitelji imaju manje spolno stereotipna vjerovanja, percipira ih se ugodnijima, suosjećajnijima i prijateljski naklonjenijima. Mrnjavac (2014) je u okviru istraživanja provela dvije studije kojima je željela ispitati da li se kod djece iz jednoroditeljskih obitelji češće javljaju emocionalni i

ponašajni problemi. U prvoj studiji istraživanje je provedeno na splitskoj djeci vrtićke dobi koja žive u obitelji s jednim roditeljem. Istraživanje je pokazalo da takva djeca nemaju statistički značajnih razlika u riziku pojave ili manifestacijama emocionalnih i ponašajnih problema u odnosu na kontrolnu skupinu djece sličnih karakteristika koja žive u potpunoj obitelji. U okviru druge studije, istraživanje je provedeno na djeci predškolske dobi te se utvrdilo da također ne postoji različita zastupljenost ili vrsta poremećaja kod djece s jednim roditeljem u odnosu na djecu s oba roditelja. Moguće objašnjenje za ove nalaze autorica nudi u tome da su neke od funkcija roditelja koje utječu na socio-emocionalan, ali i psihički razvoj djeteta, preuzele neke druge osobe poput bake, djedova i drugih članova proširene obitelji. Isto tako, uključenost djece u sustav odgoja i skrbi kompenzacijski je i korektivni faktor koji nadopunjuje eventualni nedostatak u obiteljskoj funkciji i umanjuje moguće razlike među djecom (Mrnjavac, 2014). Ovi rezultati govore u prilog stajalištu da nije bitan oblik obiteljske strukture već je bitnije da dijete odrasta u poticajnom okruženju (Miljević-Riđički i Pavin Ivanec, 2008).

Naposljetku, autori naglašavaju kako se obiteljsko okruženje i odnosi nikako ne smiju zanemarivati prilikom ispitivanja kako obiteljska struktura utječe na djetetov razvoj jer su oni veoma važni prediktori socijalnog i emocionalnog razvoja. Obiteljsko okruženje i odnosi u njemu imaju najveći utjecaj na emocionalno prilagođavanje, socijalno ponašanje i snalaženje u društvo, uspjeh u školi ili poslu, ali i na samostalnost djece (Wagner Jakab, 2008). Istraživanjima je pokazano kako loši odnosi u obitelji mogu izazvati negativan odnos prema suprotnom spolu i vršnjacima dok odrastanje u lošem obiteljskom okruženju povećava agresivnost kod djece (Wagner Jakab, 2008). Kako bi osigurala povoljne uvjete za djetetov razvoj, obitelj mora imati kvalitetne odnose među svojim članovima, ali i podršku šire obitelji i društva.

ZAKLJUČAK:

Vrijeme brzih društvenih promjena dovodi i do promjena u obitelji, a jedna od najistaknutijih posljedica jest porast broja jednoroditeljskih obitelji, kako u drugim državama, tako i u Republici Hrvatskoj. Uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji mogu biti višestruki. Samohranim roditeljima se smatraju oni roditelji koji samostalno, bez pomoći drugog roditelja skrbe o djetetu (Raboteg–Šarić, Pečnik, 2010). U većini jednoroditeljskih obitelji djeca odrastaju bez oca, dakle, na majkama je puna odgovornost da vode brigu oko kućanstva i skrbe o djeci. Stav društva prema samohranim roditeljima i njihovoj djeci je i dalje poprilično negativan zbog toga što u društvu još uvijek prevladava mišljenje da je za zdrav i cjelovit razvoj djeteta potrebna prisutnost oba roditelja. Etiketiranje dvoroditeljskih obitelji boljima od jednoroditeljskih dodatno otežava život samohranim roditeljima, ali još više njihovoj djeci. Iako većina istraživanja ističe negativan utjecaj odrastanja samo s jednim roditeljem (najčešće s majkom) na djetetov socijalni i emocionalni razvoj, taj odnos nikako nije jednostavan i jednostran kako se na prvi pogled čini. Buduća istraživanja bi trebala uzeti u obzir i utjecaj posrednih čimbenika (npr. ekonomska situacija, količina podrške koju okolina pruža samohranom roditelju, da li je roditelj samohran po svom izboru, itd.) koji bi uz samu obiteljsku strukturu mogli utjecati na djetetov socio-emocionalni razvoj. Ono što u ovom području također nedostaje (a itekako je povezano s utjecajem obiteljske strukture na socio-emocionalni razvoj djece) jesu istraživanja koja bi ispitivala kako odrastanje bez majke utječe na socio-emocionalni razvoj djece. Također bi bilo potrebno usporediti različite kategorije samohranih majki (jer su one brojčano zastupljenije) kako bi se provjerilo da li postoje razlike u socio-emocionalnom razvoju njihove djece. Mrnjavac (2014) naglašava kako su emocionalni i socijalni problemi djece stabilni tijekom vremena i otporni na promjene zbog čega je potrebna njihova rana identifikacija od strane roditelja i stručnjaka kako bi se postigao optimalan ishod razvoja. Zaključno, iako danas postoji mnogo oblika obitelji ona i dalje funkcionira kao siguran temelj za zdrav razvoj djeteta. Djeca nemaju mogućnosti izbora okolnosti u kojima će odrastati, a kvalitetno, poticajno obiteljsko okruženje u djetinjstvu predstavlja važan prediktor uspješnog socijalnog i emocionalnog razvoja.

LITERATURA:

- Amato, P. R. (2000): The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage & Family*, 62, 1269 – 1288.
- Bayrakal, S., Kope, T., M., (1990). Dysfunction in the single-parent and only-child family. *Adolescence*, 25, 97-101.
- Berk, L.E. (2007). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Derrick, L. (1989). Growing Up in the Post-Modern Age: On the Child's situation in the Modern Family and the Position of the Family in the Modern Welfare State. *Acta Sociologica*, 32, 155-180.
- Grozdanić, S. (2000). Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka. *Ljetopis socijalnog rada*, 7(2), 169-182.
- Huntley, D., K., Phelps, R., E. (1990). Depression and Social Contacts of Children from One-Parent Families. *Journal of Community Psychology*, 18, 66-72.
- Lamb, M.E. (2004). *The Role of Father in Child Development*. New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.
- McLanahan, S., Sandefor, G. (1994). Growing Up With a Single Parent: What Hurts, What Helps. *Familij Relations*, 45, 244-264.
- Miljević-Ridički, R., Pavin Ivanec, T. (2008). Životna prilagođenost majki u različitim tipovima jednoroditeljskih majčinskih obitelji te kognitivna uspješnost njihove djece. *Društvena istraživanja*, 3, 553-571.
- Mrnjavac, A. (2014). Utjecaj jednoroditeljske obitelji na emocionalne i ponašajne probleme djece predškolske dobi. *Školski vjesnik*, 63(3), 433-452.
- Munjas-Samarin, R., Takšić, V. (2009). Programi za poticanje emocionalne i socijalne kompetentnosti kod djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 12 (2), 355-371.
- Pinjatela, R. (2012). Samoregulacija u ranom djetinjstvu. *Paediatrica Croatia*, 56 (3), 1330-1403.

- Popenoe, D. (1999). *Life without Father*. London: Harvard University Press.
- Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. (2010). Stavovi prema samohranim roditeljima. *Revija za socijalnu politiku*, 17 (1), 5-25.
- Raboteg-Šarić, Z. (1997). Socijalizacija djece i mladeži. *Društvena istraživanja*, 4 (6), 30-41.
- Reeve, J. (2010). *Razumijevanje motivacije i emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Sauvola, A., Makky, T., Jokelainen, J., Joukamaa, M., Jarvelin, M-R., Isohanni, M. (2000). Single-parent family background and physical illness in adulthood: a follow-up study of the Northern Finland 1966 Birth Cohort. *Health*, 28, 95-101.
- Valjan-Vukić, V. (2009). *Obitelj i škola-temeljni čimbenici socijalizacije*. Magistra Iadertina, 4 (4), 172-178.
- Vasta, R. (1997). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Walker, J., Crawford, K., Taylor, F. (2008). Listening to children: gaining a perspective of the experiences of poverty and social exclusion from children and young people of single-parent families. *Health and Social Care in the Community*, 16 (4), 429-436.
- Zeman, S. (2013). *Pedagoško obrazovanje roditelja kao odgovor na izazove suvremenog društva*. Zagreb: Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.